

Harold Garfinkel

ZDRAVORAZUMSKO ZNANJE O SOCIJALNIM STRUKTURAMA: DOKUMENTARNA METODA INTERPRETACIJE U LAIČKOM I PROFESIONALNOM IZNALAŽENJU ČINJENICA

Preveli s engleskog: Ivana Mijić i Damir Šoh

Sociološki rečeno, “zajednička kultura” odnosi se na društveno uređene temelje zaključivanja i djelovanja koje ljudi koriste u svakodnevnim poslovima, a za koje pretpostavljaju da ih i drugi koriste na isti način.* Društveno-uređene-činjenice-života-u-društvu-koje-svaki-njegov-bona-fide-član-zna odražavaju stvari kao što su ponašanje u obiteljskom životu, organizacija tržišta, raspodjela zasluga, kompetentnost, odgovornost, dobronamjernost, prihodi, motivi među članovima društva, učestalost nevolja te njihovi uzroci i načini rješavanja, kao i prisutnost dobrih i loših namjera iza očiglednog tijeka zbivanja. Na taj način društveno uređene, činjenice društvenog života sastoje se od opisâ sa stajališta interesa člana kolektiva¹ pri obavljanju praktičnih poslova. Zasnivajući našu uporabu na radu Alfreda Schütza², takvo ćemo znanje o društveno organiziranim sredinama zajedničkog djelovanja zvati “zdravorazumsko znanje o socijalnim strukturama”.

Otkrivanje zajedničke kulture sastoji se od otkrivanja postojanja zdravorazumskog znanja o socijalnim strukturama, do kojeg društveni znanstvenici dolaze iz samog društva. Pri tom otkriću, društveni znanstvenik tretira znanje, te procedure koje članovi društva koriste za njegovo prikupljanje, propitivanje, uređivanje i prenošenje, kao predmete teorijsko-sociološkog interesa.

Ovaj rad bavi se zdravorazumskim znanjem o socijalnim strukturama kao predmetom teorijsko-sociološkog interesa. Bavi se opisima društva koje njegovi članovi, uključujući i profesionalne sociologe, koriste i tretiraju kao uzajamno poznate, te ih zajedno uzimaju zdravo za gotovo kao uvjet svojih provedivih prava da bez posredovanja – tj. kao uvjet svoje “kompetentnosti” – upravljaju i razmjenjuju odluke o značenju, činjeničnosti, metodi i uzročnom tkanju. Studija je posebice usmjerena na opisivanje rada kojim se upravlja odlukama o značenju i činjeničnosti, i na to kako dolazi

* Izvorni je tekst preuzet iz “Common Sense Knowledge of Social Structures: the Documentary Method of Interpretation in Lay and Professional Fact Finding”, U: Garfinkel, H. (1984) *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press, str. 76-103., op. prev.

¹ Pojam “članstvo u kolektivu” upotrijebljen je u strogoj podudarnosti s načinom na koji ga koristi Talcott Parsons u *The Social System* i u *Theories of Society*, I, Drugi dio, str. 239-240.

² Alfred Schütz, *Collected Papers I: The problem of Social Reality* (1962); *Collected Papers II: Studies in Social Theory* (1964); *Collected Papers III: Studies in Phenomenological Philosophy* (1966).

do sveukupnosti činjeničnog znanja o socijalnim strukturama u zdravorazumskim situacijama izbora.

1. DOKUMENTARNA METODA INTERPRETACIJE

Postoji velik broj socioloških istraživanja u kojima istraživač – bilo da je profesionalni sociolog, bilo da je osoba koja se latila istraživanja socijalnih struktura radi uređivanja svojih svakodnevnih praktičnih aktivnosti – posvjedočenoj trenutnoj pojavi može pripisati status određenog događaja jedino uz znanje o njenoj biografiji i budućim očekivanjima. To čini umetanjem pojava u svoje pretpostavljeno znanje o socijalnim strukturama. Prema tome, često se dešava da istraživač mora pričekati budući razvoj situacije kako bi odredio što upravo sad promatra, samo da bi otkrio da je ta budućnost međusobno informirana svojom prošlošću i budućnošću. Čekajući da vidi što će se dogoditi, on spoznaje što je to što je prethodno vidio. Istraživač čini to, ili uzima pripisanu prošlost i buduća očekivanja zdravo za gotovo. Motivirana djelovanja, na primjer, imaju upravo ova problematična svojstva.

Dakle, događa se da istraživač često mora birati između alternativnih smjerova interpretacije i istraživanja sve dok ne donese presudne odluke o činjeničnosti, hipotezama, pretpostavkama, sklonostima i ostalim stvarima, unatoč činjenici da u proračunljivom smislu pojma “znati” on ne “zna” niti može “znati” što čini *prije* ili *dok to čini*. Terenski istraživači, posebice oni koji rade etnografske i lingvističke studije u situacijama u kojima se znanje o socijalnim strukturama ne može pretpostaviti, možda su najbolje upoznati s takvim okolnostima, no niti drugi tipovi profesionalnih socioloških istraživanja nisu izuzetak.

Međutim, ipak se nekako dolazi do ukupnosti znanja o socijalnim strukturama. Također se na neki način donose odluke o značenju, činjeničnosti, metodi i uzročnom tkanju. Kako se onda, tijekom istraživanja u kojem se moraju donijeti ovakve odluke, takvo znanje javlja?

Karl Mannheim³ kroz svoje zanimanje za sociološki problem postizanja adekvatnog opisa kulturalnih zbivanja, čiji značajan primjer predstavljaju Weberova poznata “ponašanja sa pripisanim subjektivnim značenjima koja upravljaju njihovim tijekom”, izražuje detaljan opis jednog procesa. Nazvao ga je “dokumentarna metoda interpretacije”. Ta metoda stoji nasuprot metodama promatranja, no ipak se može uočiti podudarnost s onim što mnogi sociolozi-istraživači, laici i profesionalci, zapravo čine.

Prema Mannheimu, dokumentarna metoda uključuje potragu za “(...) istovjetnim homolognim obrascem koji leži u pozadini beskrajnog mnoštva potpuno različitih postvarenja značenja.”⁴

Ta metoda podrazumijeva tretiranje stvarne pojave kao da “dokumentira”, “ukazuje na” ili “predstavlja” pretpostavljeni prikriveni obrazac. Ne samo da se prikriveni obrazac izvodi iz svojih zasebnih dokumentarnih dokaza, već se i sami pojedinačni dokumentarni dokazi interpretiraju na osnovu onoga “što se zna” o prikrivenom obrascu. Jedno služi razradi drugoga.

Metoda je prepoznatljiva zbog svakodnevne potrebe prepoznavanja “o čemu netko govori”, s obzirom na to da se zapravo ne kaže precizno što se misli, ili pak u prepoznavanju uobičajenih zbivanja i stvari kao što su poštar, prijateljska gesta ili obećanje. Također se može prepoznati u određivanju sociološki analiziranog tijeka zbivanja kao što su Goffmanove strategije

³ Karl Mannheim, “On the Interpretation of Weltanschauung”, u *Essays on the Sociology of Knowledge*, str. 53-63

⁴ Isto, str. 57.

za upravljanje dojmovima, Eriksonove krize identiteta, Riesmanovi tipovi konformiteta, Parsonsovi vrijednosni sustavi, magijske prakse Malinowskog, Baleovi ishodi interakcija, Mertonovi tipovi devijantnosti, Lazarsfeldove latentne strukture stavova te kategorije zanimanja iz popisa stanovništva SAD-a.

Na koji način istraživač iz odgovora na upitnik otkriva ispitanikove "stavove"; preko intervjua sa službenim osobljem izvještava o njihovim "birokratski organiziranim aktivnostima"; uzimanjem u obzir policiji poznatih zločina procjenjuje parametre "stvarnog zločina"? Kojim postupkom istraživač uspostavlja podudarnost značenja opaženog i očekivanog zbivanja, tako da smatra opravdanim posvjedočene stvarne pojave tretirati kao dokaze događaja koje misli da proučava?

Kako bi odgovorili na ova pitanja, nužno je detaljnije opisati funkcioniranje dokumentarne metode. U tu svrhu prikaz dokumentarne metode osmišljen je tako da preuveliča značajke ove metode u upotrebi, te da se "u letu" uhvati proces "proizvodnje činjenica".

2. EKSPERIMENT

Desetero studenata uključili smo u eksperiment tako što smo im rekli da se na Odsjeku za psihijatriju vrši istraživanje alternativnih načina psihoterapije "kako bi osobe savjetovali o njihovim osobnim problemima" (nap. a.). Svaki se sudionik nasamo našao s voditeljem eksperimenta koji je lažno predstavljen kao studentski savjetnik u obuci. Sudionik je zamoljen da prodiskutira pozadinu nekog ozbiljnog problema o kojem želi savjet, a zatim da postavi "savjetniku" niz pitanja na koja ovaj mora odgovoriti s "da" ili "ne". Sudioniku je obećano da će "savjetnik" pokušati odgovoriti na njegova pitanja najbolje što zna. Voditelj-savjetnik čuo je pitanja i odgovorio iz susjedne sobe

preko komunikacijskog sustava. Sudionik je nakon opisa svog problema i njegove pozadine postavio prvo pitanje. Voditelj je nakon standardne pauze dao odgovor "da" ili "ne". Sudionik je nakon toga prema uputama isključio vezu sa savjetnikom tako da "on ne bi mogao čuti njegove opaske" i snimio svoje komentare o razgovoru. Nakon toga, uključio je mikrofon i postavio iduće pitanje. Nakon što je dobio odgovor, ponovno je snimio svoje komentare i tako nastavio kroz barem deset pitanja i odgovora. Rečeno mu je da "većina ljudi želi postaviti barem deset pitanja".

Slijed, ravnomjerno podijeljen na "da" i "ne" odgovore, prethodno je određen tablicom slučajnih brojeva. Svi sudionici koji su postavili jednak broj pitanja dobili su identičan niz "da" i "ne" odgovora. Nakon razmjene pitanja i odgovora, sudionik je zamoljen da sažme svoje utiske o cjelokupnom procesu, a zatim ga je voditelj intervjuirao.

Slijede ilustrativni neuređeni zapisnici.

2.1. PRVI SLUČAJ

SUDIONIK: U redu, ovo je moja situacija. Židovske sam vjeroispovijesti i već dva mjeseca izlazim s djevojkom koja nije Židovka. Moj otac nije izravno protiv takvog razvoja situacije, međutim, istovremeno osjećam da nije baš ni sretan zbog toga. Majka misli da se trebam nastaviti viđati s njom sve dok se otac izravno ne usprotivi. Iako nikad nije izrazio želju da se ne nalazim s njom, razlog zbog kojeg mislim da mu nije baš drago je taj što daje izjave i primjedbe zbog kojih se osjećam nelagodno s obzirom na tu vezu. Moje je pitanje- Mislite li da se, u danim okolnostima, trebam nastaviti viđati s njom ili prekinuti? Postavit ću to u pozitivnom smislu. Mislite li da se trebam nastaviti viđati s njom?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Ne. Pa, to je interesantno. Na neki način osjećam da nema nekog velikog animoziteta između oca i mene, no možda on osjeća da će se iz ovoga izroditi još veća napetost. Pretpostavljam da je možda stvarno lakše nekome sa strane vidjeti određene stvari koje ja u ovom trenutku ne vidim.

Sada bih postavio drugo pitanje.

VODITELJ: U redu.

SUDIONIK: Smatrate li da bih trebao još diskutirati s ocem o ovoj situaciji ili ne? Trebam li još diskutirati s ocem po pitanju veze s ovom djevojkom?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Pa, smatram to razumnim, ali stvarno ne znam što bih mu rekao. Mislim da baš i nije pun razumijevanja. Odnosno, čini mi se da se ustvari boji raspravljati o situaciji. Bar mi se za sad tako čini. No, mislim, ako mi se to uistinu isplati, ako se stvarno želim vidati s njom, da ću diskutirati s ocem o tome. Stvarno ne znam što da kažem, jel', mislim ja i jesam u vezi s njom. Nisam zaljubljen u nju ili nešto takvo, no nikad ne znaš što će na kraju ispasti. Valjda bismo trebali popričati o tome kakve bi se mogućnosti mogle otvoriti u budućnosti i što on o tome misli. Možda se sada ne protivi tako jako jer samo hodamo, no moguće je da vidi buduće komplikacije koje bi uistinu sada želio skinuti s dnevnog reda. Spreman sam za treće pitanje.

Ako nakon razgovora s ocem on kaže da je u redu da se nastavimo vidati, no u isto vrijeme odaje dojam da to zapravo ne želi, da stvarno ne želi da se viđam s njom, već to radi samo kako bi bio dobar otac, trebam li se, u takvim okolnostima, i dalje nalaziti s njom?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Zapravo sam iznenađen ovim odgovorom. Očekivao sam negativan odgovor. Možda je to zato što zapravo ne poznajete sasvim mog oca i njegove reakcije, pa se čini da je tip osjećajne osobe i da je radi toga vrlo pažljiv u načinu na koji rješava stvari. Iako bi on mogao reći da se nastavim vidati s njom, možda bih se osjećao krivim znajući da to zapravo ne želi. Premda ne znam bi li to uopće pomoglo u ovoj situaciji. Pa, jel', možda bi trebali još o ovome razgovarati, ali to je drugo pitanje. Spreman sam za četvrto pitanje.

Ako nakon diskusije s ocem dobijem pozitivan odgovor, a opet osjetim da to nije njegovo iskreno mišljenje, smatrate li prikladnim da upitam majku da ozbiljno porazgovara s njim i tako pokušam dobiti vjerniju reakciju na očevo mišljenje o cijeloj situaciji?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Pa, to mi se čini u redu. Mislim da bi on možda bio iskreniji prema majci u vezi s ovom situacijom. Naravno, to bi moglo predstavljati problem. Bi li majka nakon toga bila potpuno iskrena prema meni? Čini se da je liberalnija od oca, čime ne želim reći da bi lagala o tome, već da bi liberalnije pristupila ovakvim stvarima i možda bi mu u tijeku razgovora pokušala objasniti moju stranu priče i, prema tome, opet dobivam dva odgovora. Ako tako gledam na stvari čini mi se da se ionako neću maknuti s početka, ali ću barem imati osjećaj da nekako napredujemo. Spreman sam za peto pitanje.

Smatrate li da bih djevojci s kojom izlazim trebao reći za problem s roditeljima ili bih trebao pričekati dok..., no, to je već drugo pitanje. Mislite li da bih joj trebao

reći za problem vezan uz njenu religijsku pripadnost?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: I opet sam iznenađen. Naravno, sve bi moglo ovisiti o tome koliko mi je stalo do te djevojke i koliko dugo se mislim vidati s njom. Ali osobno mislim da je jedino ispravno da joj kažem, jer, ako ona stvari uzima ozbiljnije od mene, što je moguće, možda je najbolje da svi razumijemo cjelokupnu situaciju i ako ona osjeća da će to biti prepreka, smatram da bi to možda odmah prekinulo čitavu situaciju bez da joj to kažem. Mislim da ću joj možda to pokazivati na razne načine i ona neće biti svjesna kakva je stvarna situacija i, možda, reagirati time što će na neki način pokvariti naš odnos i sve ostalo. Spreman sam za šesto pitanje.

Ako bih se zaljubio u tu djevojku i htio planirati vjenčanje, mislite li da bi bilo u redu pitati je da promjeni svoju vjeru i prihvati moju?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Pa, ne. Dobro, ovo me je dovelo u težak položaj. Ne. No, iskreno osjećam da sam odgojen na određen način, a vjerujem da je i ona također, i imam prilično čvrste stavove o mom načinu vjerovanja. Nije da sam u potpunosti ortodoksan ili tako nešto, ali, naravno, uvijek postoji pritisak obitelji i slične stvari. Prilično sam siguran da ona osjeća vjersku pripadnost, no na žalost nikad nisam vidio obitelj s roditeljima različitih vjera koja se uistinu uspješno održati. Tako da ne znam. Mislim da bih vjerojatno bio u iskušenju pitati je da promjeni vjeru. No smatram da to zapravo ne bih mogao učiniti. Spreman sam za broj sedam.

Mislite li da bi bilo bolje kada bismo se vjenčali i kada niti jedno od nas ne bi bilo voljno razgovarati o vjerskim razlikama ili popustiti drugoj strani, da odgojimo djecu u nekoj “neutralnoj” vjeri?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Pa, možda bi to bilo rješenje. Ako bi mogli naći religiju koja bi u određenoj mjeri uključivala naša vjerovanja. Shvaćam da bi ovo bilo doslovno nemoguće izvesti. Možda bi u tom smislu ta “neutralna” vjera mogla biti nešto što smo mi skoro u potpunosti izmislili, zato što iskreno mislim da je vjerski odgoj, nije važno u kojoj vjeri, dobar ako nije doveden do krajnosti i da bi svatko trebao, na ovaj ili onaj način, imati određeni vjerski odgoj. Možda bi ovo moglo biti rješenje problema. Valjda bih se trebao još malo tome posvetiti i vidjeti što će se dogoditi. Spreman sam za broj osam.

Smatrate li da bi, kada bismo se vjenčali, bilo najbolje živjeti u novoj zajednici gdje ne bi bili u kontaktu s roditeljima, s obzirom da bi mogli biti pod velikim obiteljskim pritiskom zbog vjerskih razlika?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Pa, na neki način se slažem s ovim odgovorom. Mislim da bježanjem od problema ne bi puno postigli i da bi to mogla postati jedna od onih stvari u životu koje se s vremenom jednostavno prihvate, pa bi bilo moguće živjeti u harmoniji s našim obiteljima. Barem se nadam da bi se stvar mogla riješiti na takav način, ako već do toga dođe. Smatram da bi za obje obitelji bilo najbolje da shvate kako se situacija neće riješiti ako budemo bježali od problema. Dakle, najbolje je da ne bježimo od problema i pokušamo ga riješiti. Spreman sam za broj devet.

Ako bismo se vjenčali i imali djecu, mislite li da bi im trebali objasniti da smo nekada bili različite vjere, ili bi ih jednostavno trebali odgojiti u toj novoj vjeri, tj. njihovoj vjeri, o kojoj smo pričali, i pustiti da misle kako je to ono u što smo mi izvorno vjerovali?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Još jednom bih se mogao složiti. Mislim da bi im trebali reći, jer bi to zasigurno svejedno saznali. I ako bi doznali da je nekad postojala razlika između nas, osjećali bi da nešto pokušavamo sakriti od njih, što također ne bi bila baš najbolja situacija. Zato vjerujem da bi ovo bio najbolji razvoj situacije. Spreman sam za broj deset.

Smatrate li da bi naša djeca, ako bi ih uopće imali, zbog nas - svojih roditelja i naših poteškoća - iskusila vjerske probleme?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Pa, stvarno ne znam slažem li se s tim ili ne. Možda bi imala problema ako bi se zbunila i osjećala da ne znaju što je pravo, a što krivo, ili koju stranu da odaberu ako se ne žele držati svoje vjere. No, na neki način osjećam da, ako bi njihova vjera bila potpuna tako da zadovoljava uvjete koje vjera mora imati i one uvjete koje sama vjera zadovoljava, s njima ne bi bilo nikakvih problema. Ali pretpostavljam da, ako se pojave takvi problemi, samo vrijeme može dati odgovor. Gotov sam s komentarima.

VODITELJ: U redu, dolazim odmah.

Voditelj se pojavio u sobi, dao mu popis tvrdnji na koje može dati komentar i napustio prostoriju. Sudionik je komentirao slijedeće.

Pa, razgovor se činio jednostranim zato što sam samo ja pričao. No, smatram da je gospodinu McHughu bilo vrlo teško odgovoriti na pitanja bez potpunog razumijevanja osobnosti ljudi o kojima se govorilo i načina na koji su uključeni u cijelu situaciju. Moram priznati da je na većinu pitanja odgovorio na način na koji bih i ja najvjerojatnije odgovorio, poznavajući ljude i njihove razlike. Jedan ili dva odgovora su me iznenadila, pa sam pomislio da je razlog možda to što on ne poznaje u potpunosti upletene osobe i način na koji reagiraju ili bi reagirale u određenoj situaciji. Iz odgovora koje sam dobio, odnosno većine njih, zaključio sam da je, kako smo napredovali, sve više bio svjestan situacije, i to sam zaključio iz toga što sam interpretirao njegove odgovore, iako su bili da-ne odgovori, kao da se potpuno predao razmišljanju o ovim situacijama koje sam mu predočio i oni su mi mnogo značili. Smatram da su mi, u cijelosti, ovi odgovori pomogli i da je u većini slučajeva tražio najbolje moguće rješenje, te da nije pokušao stvari zamrsiti ili skratiti na bilo koji način. Čuo sam što sam htio čuti u većini predstavljenih situacija. Možda zapravo i nisam čuo ono što sam htio čuti, no s objektivnog stajališta to su bili najbolji odgovori zato što netko uključen u situaciju u određenoj mjeri bude zasljepljen i ne može stvari gledati objektivno. Prema tome, ovi se odgovori mogu razlikovati od onih koje daje osoba upletena u situaciju, i onih osobe sa strane koja može zauzeti objektivno stajalište. Najiskrenije vjerujem da su odgovori koje sam dobio, da je on bio u potpunosti svjestan dane situacije. Mislim da bi to trebalo naglasiti. Na primjer, možda nije bio siguran kada sam pitao trebam li razgovarati s ocem. Kada sam pitao trebam li razgovarati s ocem možda nije bio u potpunosti siguran o čemu bismo razgovarali. Poznao je temu općenito, no nije znao koliko sam blizak s ocem niti koliko bi razgovor mogao postati

dubok. Ako kaže “razgovarajte” znajući da otac neće slušati, čini se da to nije najbolje rješenje, ili ako kaže da to neće pomoći, a otac je voljan slušati. Ili nemojte razgovarati. Pa, ovo opet uključuje osobe koje su mu nepoznate. Vjerujem da mi razgovor i odgovori koje sam dobio puno znače. Mislim, dobio sam ono što bih očekivao od nekoga tko u potpunosti razumije situaciju. I osjećam da je to imalo smisla i učinilo stvari puno jasnijima. Smatram da su moja pitanja vrlo umjesna i da su pomogla u razumijevanju situacije s obje strane, tj. moje i njegove, i, kao što sam ranije rekao, moje reakcije su bile takve da sam se uglavnom slagao s odgovorima. Ponekad sam bio iznenađen, no to mi je bilo razumljivo zato što on nije u potpunosti poznao situaciju i osobe uključene u nju.

2.2. DRUGI SLUČAJ

SUDIONIK: Želio bih znati trebam li promijeniti glavni predmet ili ne. Fizika mi je glavni predmet i imam popriličan manjak bodova da bih mogao postići prosječnu ocjenu 3. Htio bih se prebaciti na matematiku. S njom imam nekih problema, no mislim da ih mogu riješiti. Ovdje na U.C.L.A. pao sam nekoliko ispita iz matematike, no uvijek sam ih iznova polagao i dobivao 3. Iz jednog matematičkog predmeta bio sam blizu četvorke jer sam učio nešto više nego za druge ispite, no moje pitanje ostaje trebam li promijeniti glavni predmet?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Pa, on kaže ne. Ako to ne učinim morat ću nadoknaditi manjak bodova, što će biti strašno teško, jer mi baš i ne ide u ovom semestru. Ako u ovom semestru uspijem izvući sedam petica, onda mogu računati s time da diplomiram fiziku u veljači, no onda se moram suočiti sa stigmom

nuklearne fizike. Strašno mi je mrsko učenje nuklearne fizike. Nuklearna fizika 124 će biti jedan od obaveznih predmeta za stjecanje diplome iz fizike.

Mislite li da mogu diplomirati fiziku s obzirom da znate da moram položiti Fiziku 124?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: On kaže da. Ne vidim kako je to moguće. Nisam baš tako dobar u teoriji. Moje su navike grozne što se tiče učenja. Sporo čitam i ne provodim dovoljno vremena učeći.

Smatrate li da bih mogao uspješno poboljšati svoje navike učenja?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Kaže da bih mogao uspješno poboljšati navike učenja. Stalno su mi propovijedali kako učiti pravilno, no ja ipak ne učim pravilno. Nemam dovoljno poticaja da završim fiziku, ili imam?

Mislite li da imam dovoljno poticaja da dobijem diplomu iz fizike?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Kaže da. Mislim da bi to bilo moguće kada iza sebe ne bih imao lošu školsku svjedodžbu koja me posvuda prati. Bilo bi strašno teško dobiti tu diplomu.

Držite li da bih mogao uspješno studirati dok pokušavam održati dobre odnose sa ženom i stići obaviti sve ostalo? Ne učim dobro na fakultetu, a nemam puno poticaja za učenje kad dođem doma. No kad moja žena dođe doma volim učiti. A to nas sprečava da riješimo sve stvari, a kad ih ona ne rješava iživciram se zato što se posao gomila. Mislite li da bih mogao uspješno

učiti kod kuće?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: On kaže ne. Slažem se.

Trebam li svake večeri nakon jela ići na fakultet i učiti?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Kaže da ne bih trebao odlaziti učiti na fakultet. Gdje bih trebao ići? Trebam li otići u knjižnicu kampusa i učiti?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Kaže da bih trebao otići učiti u knjižnicu. Koju knjižnicu? Možda neće imati sve reference koje će mi biti potrebne, no to ne mora biti slučaj. Trebaju mi barem još tri pitanja. Smatrate li da mogu dovoljno dobro razviti navike učenja i motivaciju tako da, zapravo, postignem razvoj tih navika u tolikoj mjeri da ne moram ostajati budan dokasna i da ne moram završiti ostale poslove čim dođem doma?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Kaže ne. Ne mogu pravilno razviti radne navike kako bih se uspio izvući. Ako mislite da ne mogu razviti odgovarajuće radne navike i pomoću njih postići svoj cilj, mislite li još uvijek da, na osnovu ovoga, mogu diplomirati fiziku?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: Prema tome, neću diplomirati. Što da učinim? Jeste li još uvijek tu?

VODITELJ: Da, jesam.

SUDIONIK: Ako smatrate da neću doći

do... postići nužan cilj poboljšanja radnih navika i dobiti diplomu iz fizike, preporučate li da se ispišem?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Kaže da bih se trebao ispisati. Jeste li još uvijek tu?

VODITELJ: Da.

SUDIONIK: Imam još jedno pitanje. Volio bih da me prime u Zračne snage. Završio sam R.O.T.C. obuku Zračnih snaga, no da bih dobio dozvolu potrebna mi je diploma. Ako ne dobijem diplomu, postoje vrlo velike šanse da neću dobiti dozvolu, iako ipak postoji neka šansa da dobijem dozvolu bez diplome, mada to nije poželjno. Pitanje je hoću li dobiti dozvolu za rad u Zračnim snagama?

VODITELJ: Moj odgovor je da.

SUDIONIK: Kaže da ću dobiti dozvolu za rad u Zračnim snagama i to je ono čemu se nadam, ali hoću li ikada diplomirati? Ako dobijem dozvolu bez diplome, hoću li ikada išta diplomirati?

VODITELJ: Moj odgovor je ne.

SUDIONIK: To me čini nezadovoljnim, iako mi u vrsti posla koji želim raditi zapravo i ne treba diploma. Jeste li tu? Vratite se.

Sudionik je komentirao slijedeće.

Pa, koliko sam ja razumio iz ovog razgovora, bilo bi prilično glupo da nastavim učiti za bilo koju diplomu. Zapravo sam cijelo vrijeme imao osjećaj da vrsta posla koja me zanima, u koju spadaju pronalasci, ne zahtijeva nužno diplomu. Zahtijeva određeno znanje matematike i fizike, no za rad na pronalascima nije potrebna

diploma. Iz razgovora sam zaključio da se jednostavno trebam ispisati i tražiti dozvolu, ali ne znam kako. A ipak, bilo bi jako lijepo diplomirati. Pomoću te diplome mogao bih upisati i druge škole. Inače će u službenoj izjavi pisati da sam bio na fakultetu, ali da ga nisam završio. Također imam dojam da se moje navike učenja svejedno nikad neće popraviti u mjeri u kojoj bih ja to htio. Neću diplomirati. Dobit ću dozvolu za rad i nema smisla da učim, bilo doma bilo na fakultetu. Posebice navečer. Pitam se trebam li uopće učiti, ili bih se trebao naviknuti da sve potrebno učenje obavim na fakultetu. Što da učinim? Imam osjećaj da bi i moji i ženini roditelji bili vrlo nezadovoljni ako nikad ne bih diplomirao, posebno sad. Mislim da je ovaj razgovor baziran na nečemu što se treba naučiti raditi puno prije, tj. kao dijete. Postaviti si pitanje i dati neki odgovor, da ili ne, i razmišljati o utemeljenosti potvrdnog ili negativnog odgovora, i o valjanosti ili predviđanju valjanosti tog odgovora, što bi netko trebao učiniti kako bi postigao svoj cilj ili jednostavno nastaviti živjeti. Osobno smatram da mogu biti bolji u matematici nego u fizici. No to neću znati sve do kraja ljeta.

3. NALAZI

Pregled zapisnika otkriva slijedeće:

A. Razmjena pitanja i odgovora.

Nijedan sudionik nije imao problema pri postavljanju niza od deset pitanja, kao niti pri sažimanju i procjeni savjeta.

B. Odgovori su doživljeni kao "odgovori na pitanja".

1. Svojevremeno je da su sudionici čuli voditeljeve odgovore kao odgovore-na-pitanja. Odgovore su percipirali kao potaknute pitanjima.

2. Sudionici su neposredno uvidjeli "što savjetnik ima na umu". "U trenutku" su shvatili o čemu priča, tj. što je time htio reći.

3. Sudionici su tijekom razmjene, kao i tijekom intervjua nakon eksperimenta, u pravilu pretpostavljali da odgovori predstavljaju savjet o problemu, te da se savjeti, kao rješenje problema, trebaju dokučiti preko odgovora.

4. Svi su opisali "savjete koje su dobili" i uputili svoje slaganje ili kritiku tih "savjeta".

C. Nije bilo unaprijed smišljenih pitanja; poimanje prošlosti i mogućeg razvoja trenutne situacije - koje se mijenjalo svakom novom razmjenom pitanja i odgovora - motiviralo je svako slijedeće pitanje.

1. Niti jedan sudionik nije upotrijebio unaprijed smišljen niz pitanja.

2. Novi odgovori su mijenjali smisao prethodnih razmjena pitanja i odgovora.

3. Čini se da su sudionici tijekom razmjene pretpostavljali da je potrebno postići određeni odgovor, i, ako odgovor nije bio očigledan, da se njegov smisao može odrediti aktivnom potragom što je uključivalo postavljanje slijedećeg pitanja kako bi se saznalo što savjetnik "zapravo misli".

4. Puno truda uloženo je u otkrivanje očekivanog značenja koje nije bilo očigledno iz neposrednog odgovora na pitanje.

5. Trenutni odgovor-na-pitanje potaknuo je uzastopni niz mogućnosti iz kojih se formiralo iduće pitanje. Svako naredno pitanje proizašlo je iz refleksije nad prethodnim tijekom razgovora i pretpostavljenim pozadinskim problemom, čije su značajke dokumentirane i proširene svakom novom razmjenom. Značajke pozadinskog "problema" razjašnjavale su se kao da su u funkciji razmjene pitanja i odgovora. Smisao problema progresivno se prilagođavao svakom novom odgovoru,

dok su odgovori potaknuli nove aspekte pozadinskog problema.

6. Prikriveni obrazac je razjašnjen i složen kroz niz razmjena, te prilagođen svakom novom "odgovoru" kako bi se održao "smjer savjetovanja", razjasnilo što se prethodno "zapravo savjetovalo" i potaknulo nove mogućnosti kao novonastajuće značajke problema.

D. Odgovori u potrazi za pitanjima.

1. Sudionici su ponekad tijekom razmjene započeli komentar prethodnim odgovorom voditelja i time promijenili prijašnji smisao svog pitanja kako bi ga prilagodili komentaru kao odgovoru na nanovo promišljeno pitanje.

2. Identičnim izrazom istodobno se moglo odgovoriti na nekoliko različitih pitanja, te ga se moglo upotrijebiti kao odgovor na složeno pitanje koje, u smislu stroge iskazne logike, ne dopušta niti "da" niti "ne" odgovor, kao niti jednostavno "da" ili "ne".

3. Isti se izraz koristio kao odgovor na nekoliko različitih pitanja postavljenih u različito vrijeme. Sudionici su to shvatili kao "rasvjetljavanje" prošlog pitanja/odgovora.

4. Dobiveni odgovori poslužili su i kao odgovori na nepostavljena pitanja.

E. Baratanje nepotpunim, neprikladnim i kontradiktornim odgovorima.

1. Kada su odgovori bili nezadovoljavajući ili nepotpuni, sudionici su bili voljni čekati kasnije odgovore kako bi shvatili smisao prethodnih.

2. Sudionici su nepotpunost odgovora pripisivali "manjkavosti" ove metode savjetovanja.

3. Neprikladni odgovori bili su neprikladni "s razlogom". Ako bi se taj razlog našao, smisao odgovora bi se odredio

nakon toga. Ako je odgovor "imao smisla", to je vjerojatno bilo ono što je voditelj "savjetovao".

4. Kada su odgovori bili nepodudarni ili kontradiktorni, sudionici su bili spremni nastaviti smatrajući da je "savjetnik" u međuvremenu više naučio ili da je odlučio promijeniti mišljenje, ili pak da možda nije dovoljno dobro upoznat s kompleksnošću problema ili da je pitanje pogrešno postavljeno tako da je potrebna drugačija formulacija.

5. Sudionici su prihvaćali nepodudarne odgovore tako što su savjetniku pripisivali znanje i nakanu.

6. Proturječnosti su zahtijevale da sudionik doživi svoje pitanje kao pitanje na koje je dobio odgovor, što je i činio pridodajući pitanjima dodatna značenja koja su bila u skladu s "prikrivenim" značenjima voditeljevog savjeta.

7. U slučaju kontradiktornih odgovora, puno je truda uloženo u ispitivanje mogućih nakana odgovora kako bi se otklonila kontradiktornost ili besmisao odgovora, te kako bi se otklonilo nepovjerenje u savjetnika.

8. Više je sudionika pomišljalo na mogućnost podvale nego što ih je zapravo ispitalo tu mogućnost. Nisu svi sumnjičavi sudionici bili skloni djelovati u vjeri da postoji nekakva podvala. Sumnje su bile umanjene ako bi savjetnikov odgovor imao "smisla". Sumnje su najteže opstajale ako su odgovori bili u skladu sa sudionikovim prethodnim mišljenjem o problemu i odlukama koje bi radije donio.

9. Sumnjičavim sudionicima odgovori su se činili "praznom pričom" i to kao da slučajno slijede nakon njihovog pitanja. Ovakva situacija predstavljala im je problem i teško su se nosili s njom. Mnogi su smatrali da je smisao odgovora "kako bilo".

10. Oni koji su postali sumnjičavi u tom trenutku su, iako privremeno, odbijali nastaviti razmjenu pitanja i odgovora.

F. Percipiranje obrasca i "traganje" za njim.

1. Sudionici su cijelo vrijeme bili zaokupljeni obrascem i tragali za njim. Kako god bilo, od samog početka su bili svjesni obrasca. Bilo je izgledno da će obrazac biti uočen u prvom prihvaćanju "savjeta".

2. Sudionici su vrlo teško prihvaćali implikacije nasumičnosti u voditeljevim izjavama. Danu izjavu doživljavali su kao obmanu u odgovoru, umjesto kao unaprijed određenu izjavu koja je dana neovisno o sudionikovim pitanjima i interesima.

3. Kada su sudionici uočili mogućnost obmane, savjetnikove izjave dokumentirale su obrazac obmane umjesto obrasca savjetovanja. Prema tome, veza prikrivenog obrasca i izjave kao njegovog dokumenta ostala je nepromijenjena.

G. Odgovori su potaknuti predodžbom događaja.

1. Sudionici su voditelju kao njegov savjet pripisivali misao formuliranu u svojem pitanju. Na primjer, kada je sudionik upitao "Trebam li svake večeri nakon jela ići na fakultet i učiti?", a voditelj je odgovorio "Moj odgovor je ne", sudionik je to prokomentirao "Kaže da ne bih trebao odlaziti učiti na fakultet." To je bilo vrlo uobičajeno.

2. Svi su sudionici bili iznenađeni kada su uvidjeli da su tako aktivno i značajno pridonijeli "savjetu dobivenom od voditelja".

3. Kada im je rečeno da se radi o obmani, sudionici su bili vrlo ogorčeni. Najčešće su preispitivali svoje mišljenje o proceduri kako bi naglasili njene manjkavosti za voditeljevu nakanu (koju su još uvijek smatrali istraživanjem načina savjetovanja).

H. Bez obzira na razjašnjenja priskrbljena razmjenom pitanja i odgovora, nejasnost

daljnjih mogućnosti u svakoj trenutnoj situaciji ostala je nepromijenjena.

1. Nejasan je (a) status izjave kao odgovora, (b) njen status kao odgovora-napitanje, (c) njen status kao dokumenta savjeta s obzirom na prikriveni obrazac, i (d) sam pozadinski problem. Dok, nakon razmjene, izjave nude "savjet o problemu", njihova savjetodavna funkcija također je razradila cijelu shemu problematičnih mogućnosti tako da je sveukupni učinak transformacija sudionikove situacije, pri čemu nejasnost njezinog horizonta ostaje nepromijenjena, a "problem ostaje neriješen"

I. Sudionici - kao članovi društva - koristili su institucionalizirane značajke kolektivnosti kao shemu interpretacije.

1. Pri određivanju smislenog i vjerodostojnog karaktera voditeljeva savjeta, sudionici su se na specifičan način pozivali na razne socijalne strukture. Međutim, oni se nisu pozivali na bilo kakve socijalne strukture. Sudionik je vidio stvari na slijedeći način: da bi savjetnik mogao znati te mu predočiti da zna o čemu on priča, i da bi sudionik mogao ozbiljno razmotriti savjetnikove opise njegovih okolnosti kao osnovu za svoja daljnja razmišljanja i upravljanje tim okolnostima, on nije dopustio savjetniku pozivanje na *bilo kakav* oblik socijalnih struktura, niti je osobno bio voljan to činiti. Sudionikovo pozivanje odnosilo se na socijalne strukture za koje je smatrao da su uistinu ili potencijalno poznate i njemu i savjetniku. I to ne na bilo kakve uzajamno poznate socijalne strukture, već *normativno vrednovane socijalne strukture* koje on prihvaća kao *uvjete* koje, s obzirom na njegovo vlastito smisleno i zbiljsko poimanje okolnosti i "dobar" karakter voditeljevih savjeta, njegovo odlučivanje mora zadovoljiti. Te socijalne strukture sastoje se od normativnih značajki

društvenog sustava *viđenog iznutra* i čine odrednicu sudionikove pripadnosti raznim zajednicama na koje se pozivao.

2. Sve do situacija u kojima su koristili pravila razlučivanja činjenica od ne-činjenica, sudionici su davali malo naznaka o tome koje su to određujuće normativne strukture na koje bi se njihove interpretacije trebale pozivati. Čini se da pravila za dokumentiranje ovih određujućih normativnih poredaka ulaze u igru tek nakon što je skup normativnih obilježja prihvaćen kao relevantan za interpretativnu zadaću, i to kao funkcija činjenice da su aktivnosti interpretacije otpočele.

3. Sudionici su pretpostavili uzajamno-poznate značajke kolektiva kao cjelinu zdravorazumskog znanja kojemu pripadaju i oni i voditelj. Vodili su se ovim pretpostavljenim obrascima prilikom pripisivanja statusa dokumentarnog dokaza onome što su čuli da savjetnik govori - određujućih normativnih značajki kolektivnog okvira eksperimenta, obitelji, škole, doma i zanimanja - na što su njihovi interesi bili usmjereni. Sudionik se naizmjenice pozivao na ove dokaze i kolektivne značajke, pri čemu su se oni međusobno razrađivali u svojim mogućnostima.

J. Utvrđivanje vjerodostojnosti identično je pripisivanju savjetu njegova naoko normalnog smisla.

Sudionici su kroz ponovna razmatranja prošlih događanja i onoga što se može dogoditi opravdavali "razuman" smisao i usmjeravajući status savjeta kao temelj za upravljanje svojim aktivnostima. Savjet je "razuman" zbog kompatibilnosti s normativnim porocima socijalnih struktura za koje se pretpostavlja da ih i sudionik i savjetnik poznaju i odobravaju. Sudionikova

zadaća određivanja vjerodostojnog karaktera onoga što je savjetovano bila je istovjetna zadaći pripisivanja sljedećih značajki onome što je savjetnik predložio: (1) statusa primjera određene vrste događaja; (2) vjerojatnosti pojavljivanja; (3) usporedivosti s prošlim i budućim događanjima; (4) uvjeta pojavljivanja; (5) mjesta u skupu odnosa određenih sredstvima i ciljevima; i (6) nužnosti sukladno prirodnom (tj. moralnom) poretku. Sudionici su pripisivali vrijednosti tipičnosti, vjerojatnosti, usporedivosti, uzročnog tkanja, tehničke djelotvornosti i moralne nužnosti koristeći institucionalizirane značajke kolektivnosti kao sheme interpretacije. Prema tome, sudionikova zadaća određivanja je li ono što je savjetovano "istinito" ili ne istovjetna je zadaći pripisivanja naoko normalnih vrijednosti onome što je savjetnik predložio.

K. Naoko normalne vrijednosti nisu u tolikoj mjeri bile "pripisivane" koliko se njima zapravo upravljalo.

Kroz dokumentiranje - tj. traženjem i određivanjem obrasca kroz savjetnikove odgovore tretirane kao da su potaknuti smjerenim smislom pitanja, čekanjem daljnjih odgovora kako bi se razjasnio smisao prethodnih, pronalaženjem odgovora na nepostavljena pitanja - sudionik utvrđuje, testira, razmatra, podupire, rekonstruira, jednom riječju upravlja, naoko normalnim vrijednostima onoga što je savjetovano. Pogrešno je, stoga, dokumentarnu metodu shvaćati kao proceduru kojom se tvrdnjama dodjeljuje pripadnost znanstvenom korpusu.⁵ Prije će biti da je dokumentarna metoda razvijala savjet kako bi mu osigurala trajnu "pripadnost".

⁵ Prema: Charles Kaufman, *Methodology of the Social Sciences* (New York: Oxford University Press, 1944), posebice str. 33-36.

4. PRIMJERI U SOCIOLOŠKIM ISTRAŽIVANJIMA

Primjeri upotrebe dokumentarne metode mogu se pronaći u bilo kojem području socioloških istraživanja.⁶ Njena očigledna primjena javlja se pri proučavanjima zajednica gdje se vjerodostojnost tvrdnjama pripisuje prema kriterijima "iscrpnog opisa" i "prizvuka istinitosti". Njena se upotreba također može vidjeti i u mnogim primjerima anketnih istraživanja kada istraživač, pri pregledu svojih bilješki intervjuja ili odgovora na upitnik, mora odrediti "što je ispitanik imao na umu". Kada se istraživač usmjeri na "motivirani karakter" djelovanja, teorije, ili nečijeg opravdanja legitimnog poretka i tome slično, upotrijebit će ono što je zapravo opazio kako bi "dokumentirao" "prikriveni obrazac". Dokumentarna metoda koristi se kako bi se predmet sažeto prikazao. Na primjer, isto kao što laik može o tome što je "Harry" kazao reći "Nije li to nalik Harryju?", tako istraživač može upotrijebiti neku opaženu značajku predmeta promatranja kao karakteristični indikator onoga što je pretpostavio. Kompleksna mjesta radnje poput poduzeća, zajednica ili društvenih pokreta često se opisuju pomoću "izvadaka" iz zapisnika i numeričkih tablica, koji se koriste kako bi se očekivani događaji sažeto prikazali. Dokumentarna metoda koristi se kad god istraživač konstruira povijest života, tj. "prirodni tijek zbivanja". Zadaća pripisivanja povijesne dimenzije nečijoj biografiji sastoji se od upotrebe dokumentarne metode kako bi se odabrala i poslagala prošla zbivanja i, pomoću toga, sadašnjem stanju stvari pridodala relevantna prošlost i mogućí razvoj situacije.

Upotreba dokumentarne metode nije ograničena na "meke" procedure i "djelomične opise". Pojavljuje se također i u strogim procedurama gdje se opisima namjerava iscrpiti konačno polje mogućih predmeta opažanja. Pri čitanju određenog objašnjenja u časopisu - radi doslovnog reproduciranja - znanstvenici koji pokušavaju rekonstruirati odnos između korištenih procedura i rezultata često nailaze na manjak informacija. Taj raskorak dešava se kada se čitatelj upita kako je istraživač odredio podudaranje onoga što je opaženo i očekivanog događaja, čiji bi dokaz trebala biti ta stvarna opservacija. Čitateljev je problem u tome što danu opservaciju mora odrediti kao dosljedan primjer očekivanog zbivanja, tj. da su stvarna opservacija i očekivano zbivanje identični po *smislu*. Pošto je odnos između njih odnos znakova, čitatelj se mora poslužiti nekim skupom gramatičkih pravila kako bi odredio njihovo podudaranje. Ta se gramatika sastoji od neke teorije o očekivanim događanjima na osnovu koje se preporuča da se stvarne opservacije kodiraju kao nalazi. Upravo se u ovom trenu čitatelj mora upustiti u interpretiranje i pretpostavljanje "jednostavno općepoznatih" "pozadinskih" činjenica o društvu zbog kojih se ono što je ispitanik rekao smatra istoznačnim onome što je promatrač mislio. Odgovarajuća podudarnost treba biti opravdano utemeljena. Odgovarajuća podudarnost je plod rada istraživača i čitatelja kao članova zajednice istomišljenika. Dakle, čak i u slučaju strogih metoda, ako istraživač predlaže a čitatelj prihvaća objavljene nalaze kao dio korpusa socioloških činjenica, onda se koristi dokumentarna metoda.

⁶ Mannheim u svom radu "On the Interpretation of 'Weltanschauung'" tvrdi da je dokumentarna metoda svojstvena društvenim znanostima. U društvenim znanostima postoji mnogo terminoloških načina pozivanja na nju, naime, "razumijevajuća metoda", "suosjećajna introspekcija", "metoda intuicije", "interpretativna metoda", "klinička metoda", "empatično razumijevanje", itd. Nastojanja sociologa da odrede nešto što se zove "interpretativna sociologija" uključuje pozivanje na dokumentarnu metodu kao temelj pronalazjenja i opravdanosti njihovih nalaza.

5. SITUACIJE SOCIOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA KAO ZDRAVORAZUMSKE SITUACIJE IZBORA

Za profesionalne sociologe nije neobično da o svojim procedurama “proizvodnje činjenica” govore kao o procesima “sagledavanja” prikrivene zbilje “kroz” pojave; procesima gdje “dotiču” prijašnje pojave kako bi “zahvatili nepromjenjivo”. Što se tiče naših sudionika, njihove postupke nije prikladno zamišljati kao “sagledavanje kroz”, već se oni sastoje od mirenja sa situacijom u kojoj činjenično znanje o socijalnim strukturama - činjenično u smislu vjerodostojnih temelja daljnjih zaključivanja i djelovanja - mora biti sabrano i učinjeno raspoloživim za potencijalnu upotrebu, unatoč činjenici da su situacije koje nastoji opisati, u bilo kakvom proračunljivom smislu, nepoznate; u svojim stvarnim i zamišljenim logičkim strukturama esencijalno nejasne; i izmijenjene, razrađene, proširene, ako ne i uistinu stvorene samom činjenicom, odnosno načinom bavljenja njima.

Ako se mnoge značajke dokumentarnog rada sudionika mogu prepoznati u profesionalnoj sociološkoj proizvodnji činjenica, onda podjednak broj situacija profesionalnih socioloških istraživanja imaju upravo značajke koje su imale situacije naših sudionika. Takve značajke situacija profesionalnog sociološkog istraživanja preciznije se mogu odrediti na slijedeći način.

1. Tijekom intervjua istraživač će se vjerojatno baviti nizom trenutnih situacija čija su *buduća stanja, koja će proizvesti misaoni tijek postupka*, karakteristično nejasna ili čak nepoznata. Vrlo često se ova ovdje-i-sada moguća buduća stanja, prije djelovanja koje ih ima namjeru realizirati, mogu samo grubo skicirati. Nužna je distinkcija između “mogućeg budućeg stanja

stvari” i toga “kako-postići-budućnost-iz-sadašnjeg-stanja-stvari-kao-stvarne-točke-polaska”. “Moguće buduće stanje stvari” uistinu može biti vrlo jasno. No takva budućnost nije predmet našeg interesa. Nas zanima “kako postići budućnost iz ovdje-i-sada budućeg stanja”. To je stanje - prigodno ćemo ga zvati “operacionalna budućnost” – ono koje je karakteristično nejasno ili nepoznato.

Primjer: Obučeni anketar s nevjerovatnom jasnoćom i sigurnošću može reći na koja pitanja iz upitnika želi odgovore. Skup proceduralnih odluka poznatih kao “pravila kodiranja” određuje procjenu stvarnih odgovora stvarnih ispitanika kao “odgovora na pitanja”. Bilo koja raspodjela odgovora na pitanja, koja je moguća prema pravilima kodiranja, predstavlja “moguće buduće stanje stvari”. Nakon prikladnog istraživačkog rada takve su raspodjele obučenim terenskim istraživačima jasno i određeno zamislive. No, vrlo se često događa da - čak i u kasnom stadiju *stvarnog* tijeka istraživanja - pitanja i odgovori, koja se *u stvari* postavljaju i na njih se odgovara kroz procjenu stvarnih ispitanikovih odgovora kao “odgovora-na-pitanja”, što predstavlja praktičnu nužnost koju se pri izvršavanju stvarnog posla istraživanja mora zadovoljiti, ostaju u grubim crtama i otvorena za “razumnu odluku” ponekad sve do sastavljanja rezultata istraživanja za objavu.

2. Uzimajući u obzir budućnost, bilo koju budućnost koja se uzima kao sigurna, alternativni putovi ostvarivanja budućeg stanja - kao skupa postupnih operacija na temelju nekog početnog sadašnjeg stanja - karakteristično su nepotpuni, nekoherentni i nerazrađeni. Ponovo je nužno naglasiti razliku između popisa raspoloživih procedura - o kojima istraživači mogu govoriti prilično sigurno i jasno - i namjerno programiranih postupnih procedura, tj.

skupa unaprijed određenih “što-učiniti-u-slučaju-da” strategija za manipulaciju nizom stvarnih trenutnih stanja stvari *koje su u toku*. U stvarnoj praksi takav je program u pravilu nerazrađen.

Na primjer, jedna od zadataka sadržanih u “upravljanju odnosom” sastoji se od upravljanja postupnim tijekom razgovora na takav način da se istraživaču dozvoljava postavljanje pitanja u željenom slijedu, dok istovremeno zadržava određenu kontrolu nad nepoznatim i neželjenim smjerovima u kojima se stvari - kao ovisne o tijeku stvarne razmjene - uistinu mogu kretati.⁷ Svojevremeno je da istraživač zamjenjuje unaprijed programirana postupna rješenja skupom *ad hoc* taktika za prilagođavanje sadašnjim prilikama, dok tim taktikama samo općenito upravljaju istraživačeva konačna očekivanja. U ovakvim okolnostima preciznije bi bilo govoriti o istraživačevoj želji da ispuni svoje očekivanje ili izbjegne neuspjeh, negoli o tome da djeluje u smjeru namjernog i proračunatog ostvarivanja plana.

3. Često se dešava da istraživač djeluje, te isključivo na temelju stvarne pojave nekog produkta tog djelovanja propituje postignuti slijed događaja u retrospektivnoj potrazi za njihovim određenim karakterom. Sve dok se *odluka donosi* pomoću retrospektivnog ispitivanja, može se reći da se ona donosi *nakon* ishoda takvih situacija. Takve se situacije u tijeku pisanja izvještaja javljaju vrlo često.

4. Prije nego što na temelju predviđenih posljedica zapravo mora odabrati između alternativnih smjerova djelovanja, istraživač, zbog raznih razloga, često ne može pretpostaviti njihove posljedice i možda će se morati osloniti na svoje iskustvo kako bi uvidio kakve bi one mogle biti.

5. Nakon što upozna neko stvarno stanje stvari, istraživač ga često može smatrati

poželjnim i, prema tome, tretirati ga kao cilj prema kojemu su njegova prethodna djelovanja, kako ih retrospektivno čita, bila “cijelo vrijeme” ili “naposljetku” usmjerena.

6. Često se dešava da narav istraživačevog viđenja budućeg stanja stvari postane razjašnjena samo u tijeku stvarne manipulacije trenutnom situacijom, i to kao funkcija te manipulacije. Prema tome, cilj istraživanja se može progresivno definirati kao posljedica stvarnog istraživačevog djelovanja prema cilju čije značajke on, iz bilo kojeg trenutnog stanja svog istraživačkog djelovanja, ne uviđa jasno.

7. Za takve situacije svojstvena je “nedostatnost informacija”. Ishod je da istraživač nije u mogućnosti procijeniti, a kamoli proračunati, utjecaj nepoznavanja situacije na izvršenje zadatka. Također prije djelovanja nije u mogućnosti procijeniti njegove posljedice, kao niti korist alternativnih smjerova djelovanja.

8. Informacija koju posjeduje, a koja mu služi kao osnova za odabir strategije djelovanja, rijetko je kodirana. Zbog toga njegove procjene vjerojatnosti uspjeha ili neuspjeha imaju malo zajedničkoga s racionalnim matematičkim konceptom vjerojatnosti.

Istraživači, tijekom svojih istraživačkih aktivnosti, u pravilu moraju upravljati situacijama s gore navedenim značajkama, uz slijedeće dodatne uvjete: mora se djelovati; mora se djelovati u pravom trenutku, tempu, trajanju i fazama u skladu s djelovanjima drugih; na neki način se mora upravljati rizicima neželjenih ishoda; ta djelovanja i njihove produkte će pregledavati i drugi, stoga ih se njima mora i obrazložiti; odabir smjerova djelovanja i konačni ishod morat će se opravdati u sklopu procedure “razumne” evaluacije; cjelokupni proces mora se odvi-

⁷ Prema: Robert K. Merton i Patricia L. Kendall, “The Focused Interview”, *American Journal of Sociology*, 51 (1946), 541-557.

jati u uvjetima zajednički organizirane društvene aktivnosti, uz motivirani pristanak istraživača. Istraživači se u svojim “stručnim razgovorima” pozivaju na ove značajke stvarnih situacija istraživanja i na nužnost upravljanja njima kao na “praktične okolnosti”.

Situacije s takvim značajkama mogu se prikladno imenovati “zdravorazumskim situacijama izbora”, jer se njihove značajke vrlo lako mogu prepoznati u svakodnevnim aktivnostima. Sugerira se da, kad istraživači pozivaju na “razumnost” kod pripisivanja statusa “nalaza” svojim rezultatima istraživanja, oni predlažu upotrebu ovakvih značajki kao konteksta interpretacije za određivanje smislenosti i vjerodostojnosti. Nalazi kao rezultati dokumentarnog rada, određeni u okolnostima zdravorazumskih situacija izbora, definiraju pojam “razumni nalazi”.

6. ODREĐIVANJE PROBLEMA

Značajan dio “jezgre sociologije” sastoji se od “razumnih nalaza”. Velik broj, ako ne i većina, situacija socioloških istraživanja jesu zdravorazumske situacije izbora. Ipak, diskusije o sociološkim metodama iz udžbenika i časopisa rijetko priznaju činjenicu da se sociološka istraživanja provode pod zdravorazumskim okriljem *u trenutima kada se donose odluke o podudaranju između opaženih pojava i očekivanog događanja*. Umjesto toga, raspoloživi opisi i koncepcije istraživačkog donošenja odluka i rješavanja problema pripisuju situaciji donositelja odluka sljedeće oprečne značajke.⁸

1. S točke gledišta donositelja odlu-

ka, kao značajka svakog ovdje-i-sad stanja stvari, postoji prepoznatljiv cilj s odredivim značajkama. Što se tiče sociološkog istraživanja, taj se cilj sastoji od istražiteljevog trenutnog problema zbog čijeg će se rješavanja provesti istraživanje. Odredive značajke cilja sastoje se od kriterija, kao i bilo kojeg trenutnog stanja stvari, prema kojima istraživač određuje primjerenost formulacije problema. Po njihovom smislu, također, slučaj odnosno “primjereno rješenje” određuje se kao jedan od niza mogućih rješenja.

2. Donositelj odluka svjestan je da je sebi postavio zadaću planiranja programa manipulacije nad svakim uzastopnim trenutnim stanjem stvari, koje će promijeniti svako trenutno stanje tako da će, kroz svoj slijed, ono biti usklađeno s anticipiranim stanjem, tj. ciljem odnosno riješenim problemom.⁹

Ove je značajke moguće preformulirati u smislu pravila dokazivanja. Istraživačev problem, kao proračunljivo stanje stvari, može se smatrati prijedlogom čiji se “zahtjev” za članstvo, tj. njegov status vjerodostojnosti, preispituje. Prema tome, proceduralna pravila prema kojima se određuje njegov vjerodostojni status operacionalno definiraju što se misli pod “primjerenim rješenjem”. Kod idealnih znanstvenih aktivnosti, istraživač mora odrediti korake koji utvrđuju primjereno rješenje prije samog poduzimanja tih koraka. Mora donijeti tu odluku prije negoli izvrši operacije kojima se određuje stvarno pojavljivanje ili nepojavljivanje isplaniranih mogućnosti. Prema tome, zadaća određivanja primjerenog rješenja logički prethodi stvarnom opažanju. Dakle,

⁸ Zahvaljujem Dr. Robertu Boguslawu i Dr. Myron A. Robinson za mnoge sate provedene u diskusiji o proračunjivim i neproračunjivim situacijama izbora, kada smo skupa nastojali razraditi problem kako je moguća konzistentno uspješna igra šaha.

⁹ Ljudi koji proučavaju donošenje odluka su u određenim slučajevima bili zainteresirani za one programe koji predstavljaju potpuno proračunata rješenja problema donositelja odluka. U drugim slučajevima, studije su se bavile činjenicom da donositelj odluka može upotrijebiti probabilistička pravila kako bi odredio diferencijalnu vjerojatnost da će alternativni smjerovi djelovanja promijeniti trenutno stanje stvari u željenom smjeru.

opažanje je “programirano” ili, drugim riječima, očekivanom događanju dana je “operacionalna definicija”, odnosno postavljeni su uvjeti za pojavljivanje očekivanog događaja, ili se pak može reći da je napravljeno “predviđanje”.

Važan argument u prilog rečenome glasi da je dokumentarna metoda znanstveno pogrešna procedura; da njena upotreba iskrivljava objektivni svijet u ogledalu subjektivnih predrasuda; i da zdravorazumske situacije izbora, tamo gdje se javljaju, predstavljaju povijesne nepravilike. Protagonisti metoda kao što su, na primjer, one koje se koriste u anketnim istraživanjima i laboratorijskim eksperimentima, tvrde da su takve metode sve češće izuzete iz situacija sa zdravorazumskim karakteristikama i njihovog dokumentiranja. Kako bi se osiguralo rješenje za takve situacije, nakon Drugog svjetskog rata napisano je more udžbenika o metodama. Te metode su osmišljene na način da zorno prikažu načine transformiranja zdravorazumskih u proračunjive situacije. Posebno se naglašavala upotreba matematičkih modela i statističkih shema kao izračunskih rješenja za probleme odlučivanja o razboritosti, objektivnosti i vjerodostojnosti na rigorozan način. Kriteriji definiranja primjerenih nacrtâ istraživanja, mnoge karijere i beskrajna količina financijskih sredstava počivali su na uvjerenju da je tomu tako.

Pa ipak, općepoznato je da su u vrlo velikom broju metodološki prihvatljivih istraživanja vidljive dramatične diskrepancije između teorijskih svojstava očekivanih *socioloških* nalaza istraživača i matematičkih pretpostavki koje moraju biti zadovoljene da bi se mogle koristiti

statističke mjere za doslovan opis očekivanih događaja i to, paradoksalno, upravo u mjeri u kojoj su korištene stroge metode. Ishod je taj da su statistička mjerenja najčešće korištena kao indikatori, znakovi, predstavnici ili izrazi željenih nalaza, prije negoli njihovi doslovni opisi. Dakle, u trenutku kada se iz statističkih rezultata¹⁰ moraju odrediti sociološki nalazi, stroge metode se postuliraju kao rješenja zadaće doslovnog opisa na temelju “razumnih” promišljanja.

Čak i kada bi bilo moguće pokazati da su u sociološkim istraživanjima prisutne, a kamoli prominentne gore navedene značajke, nije li ipak istina da se okolnosti istraživanja mogu dokumentirati, a da se status činjenice produkata istraživanja još uvijek drugačije određuje? Na primjer, nije li slučaj da postoje prigovori na *ex post facto* analize? I nije li tako da terenski istraživač može, nakon što je konzultirajući bilješke uvidio na koje je probleme “u konačnoj analizi” dobio odgovore, zatražiti dopuštenje da načini “studiju za potvrdu” “hipoteze” koju su iznjedrile njegove refleksije? Postoji li, prema tome, ikakva *nužna* veza između značajki zdravorazumskih situacija izbora, upotrebe dokumentarne metode i *korpusa socioloških činjenica*? Mora li profesionalni sociolog nužno koristiti dokumentarnu metodu kako bi odredio razboritost, objektivnost i vjerodostojnost nalaza? Postoji li nužna veza između predmeta teorijsko-sociološkog interesa koji je ustanovljen stavom i procedurama “sociološkog pogleda”, s jedne strane, i pravilâ primjerenog opisa, tj. dokaza, s druge strane?

Između metode doslovnog opisa i dokumentarne interpretacije, istraživač može

¹⁰ Pojam “rezultati” koristi se kako bi se referiralo na skup *matematičkih* slučajeva koji su mogući kada se procedure statističkih testova kao što je, na primjer, hi-kvadrat test, smatraju gramatičkim pravilima za osmišljanje, usporedbu, stvaranje, itd. slučajeva u matematičkoj domeni. Pojam “nalazi” koristi se kako bi se referiralo na skup *socioloških* prilika koje su moguće kada se, pod pretpostavkom da sociološka i matematička domena međusobno odgovaraju po logičkoj strukturi, sociološke prilike interpretiraju u smislu pravila statističkog zaključivanja.

izabrati prvu i postići stroge doslovne opise fizikalnih i bioloških svojstava socioloških prilika. To je čest slučaj. Dosad je takav izbor rezultirao bilo zanemarivanjem svojstava koja prilike čine sociološkima, bilo korištenjem dokumentarnog rada kako bi se bavili “mekim” segmentima.

Izbor je povezan s pitanjem uvjeta pod kojima se promatranje i dokumentarni rad nužno javljaju. To uključuje formulaciju i

rješenje problema sociološkog dokaza na način koji dopušta deskriptivna rješenja. Znanstvena sociologija nedvojbeno jest “činjenica”, ali na način na koji je shvaća Felix Kauffman, tj. u smislu skupa proceduralnih pravila koja *doista* upravljaju upotrebom sociologovih preporučenih metoda i potvrđenih nalaza kao temelja daljnjih zaključivanja i istraživanja. Problem dokazivanja sastoji se od zadaće da se razjasni ova činjenica. ■